

Amina Smajović¹

Priprema budućih nastavnika za odgojno-obrazovni rad s nadarenim učenicima

Sažetak: Osposobljavanje nastavnika za rad s nadarenim učenicima jedan je od najbitnijih elemenata neophodnih za zadovoljavanje kognitivnih, afektivnih i psihomotornih potreba učenika. Kvalitetno i efikasno inicijalno obrazovanje nastavnike čini stručnijim kako u segmentu prepoznavanja i identifikacije, tako i u neposrednom radu s nadarenim učenicima. Međutim, nedovoljno je istraženo da li pripremni programi budućim nastavnicima pružaju širok korpus stručnog znanja o otkrivanju i identificiranju nadarenosti, planiranju i programiranju odgojno-obrazovnih procesa i sadržaja, kreiranju poticajnog okruženja za učenje i učešće te potrebi za kontinuiranim profesionalnim usavršavanjem. Kvalitativnim istraživačkim pristupom se nastojalo propitati da li studijski programi razredne nastave na fakultetima bihačkog, tuzlanskog, zeničkog, mostarskog i sarajevskog univerziteta adekvatno pripremaju buduće nastavnike za rad s nadarenim učenicima. Rezultati analize sadržaja pokazuju da je zastupljenost predmeta i tema iz područja odgojno-obrazovnog rada s nadarenim učenicima nedostatna za razvoj ekspertize budućih nastavnika razredne nastave. U radu su predstavljeni i standardi, utemeljeni na recentnim naučnim saznanjima, koji mogu biti vrlo korisni i pri (re)dizajniranju kurikuluma inicijalnog obrazovanja nastavnika.

Ključne riječi: nastavnici, studijski programi, nadareni učenici

¹ Amina Smajović, MA, viša asistentica na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu;
e-mail: amina.smajovic@ff.unsa.ba

Uvod

Nadareni učenici trebaju kvalificirane, kompetentne nastavnike.² Artikulacijom ideje o kvalitetnom obrazovanju učenika koji su nadareni, počevši od 60-ih godina prošlog stoljeća (Choe 2016), uočena je potreba za dobro pripremljenim nastavnicima koji će se baviti odgojem i obrazovanjem učenika visokih sposobnosti. Ovoj ideji su doprinijele i savremene, proširene koncepcije ljudskih sposobnosti koje su obezbijedile potpunija objašnjenja izuzetnih intelektualnih performansi. Dugo vremena je dominiralo mišljenje da je opća inteligencija jedina odrednica, pokazatelj i mjera nadarenosti. No, iskorak se desio onog trenutka kada su se sposobnosti počele izučavati kroz prizmu složenih, kontekstualno uslovljenih razvojnih procesa. To je ishodilo mnoštvom interakcionističkih, razvojno-sistemskih i multifaktorskih modela, čime je prepoznat i veći broj nadarenih učenika kojima je potrebna posebna odgojno-obrazovna podrška. Odgovornost za afirmaciju i unapređenje odgojno-obrazovnih akcija s ciljem poticanja intelektualnog, tjelesnog, zdravstvenog, socijalnog i emocionalnog razvoja djece i mladih pripada nastavniku.

Nastavnik je nositelj cjelokupne nastavne djelatnosti. Tri su osnovna modaliteta obrazovanja nastavnika, primjećuje Spasenović (2013), i to: inicijalno obrazovanje, uvođenje u posao (pripravništvo) i stručno usavršavanje. Ovaj rad se bavi problematikom stručnog razvoja budućih nastavnika s fokusom na inicijalnom obrazovanju. Relevantnost izučavanja ove teme opravdana je nedostatnošću akumuliranih istraživanja o početnoj izobrazbi nastavnika za pedagoški rad s učenicima nadprosječnih sposobnosti. Choe (2011, prema Choe 2016) navodi da je osposobljavanje nastavnika za rad s nadarenim učenicima jedan od najbitnijih elemenata nužnih za zadovoljavanje potreba učenika. Vojnović (2005), Nikčević-Milković et al. (2016), temeljem nalaza istraživanja, zaključili su da obrazovanje o nadarenosti nastavnike čini stručnijim kako u dijelu prepoznavanja i identifikacije, tako i u neposrednom radu s nadarenim učenicima. Iako je većina nastavnika svjesna specifičnih odgojno-obrazovnih potreba nadarenih učenika, ispitivanja pokazuju da im nedostaju znanja, vještine, ali i samopouzdanje da uoče i zadovolje te potrebe (Sayı 2018). Stoga, pripremni programi studentima budućim nastavnicima moraju pružiti dovoljno informacija

² Termin *nastavnik* koristit će se tako da obuhvata i nastavnice.

o prepoznavanju i identificiranju nadarenosti, planiranju, vođenju i usmjeravanju učenika, poticanju i praćenju njihovog akademskog uspona. Navedene domene čine analitičku matricu za analizu sadržaja nastavnih planova i programa.

Sticanje nastavničkih kompetencija za odgojno-obrazovni rad s nadarenim učenicima

Težiti izvrsnosti u pogledu odgojno-obrazovnog rada s nadarenim učenicima nemoguće je bez dobro osmišljenog, organiziranog i evaluiranog sistema obrazovanja budućih nastavnika. „Primjereno osposobljavanje nastavnika za primjenu prikladnih metoda i oblika rada na razini inicijalnog obrazovanja, a za kvalitetnu kasniju primjenu inkluzije u školskoj praksi, najsigurnije je ulaganje u kvalitetan nastavnički kadar za rad s darovitim učenicima kao specifičnom populacijom koja traži primjerenu podršku na organizacijskoj i programskoj razini kroz makro i mikro pristup” (Luketić i Karamatić Brčić 2018: 45). Ali, čini se da ova tema nije dovoljno aktualizirana. Reid i Horvátová (2016) upozoravaju da je veliki problem to što se o izobrazbi nastavnika ne vodi dovoljno računa, zbog čega se u pitanje dovodi i održivost sistema obrazovanja nadarenih učenika.

Nastavnici su pokretači promjena i dobro formalno obrazovanje preduvjet je za razvijanje vještina i sklonosti ka kontinuiranom učenju (Borozan i Marković 2010). Znanja i uvjerenja koja nastavnici stiču kroz strukturirano školsko učenje imaju značajan uticaj na njihove učioničke prakse. Pripremu za odgojno-obrazovni rad s nadarenim učenicima, dakle, valja usmjeriti ka osnaživanju budućih nastavnika u nekoliko područja: zapažanje i identifikacija nadarenosti, planiranje i programiranje odgojno-obrazovnih procesa i sadržaja, kreiranje obogaćenog okruženja s ciljem poticanja razvoja sposobnosti, talenata i kreativnosti učenika te kontinuirano stručno usavršavanje.

Kada se govori o identifikaciji, nezaobilazno je pružiti odgovor na tri pitanja; šta se identificira, u koju svrhu služi identifikacija i kako se ona vrši. Identifikacija nadarenih učenika je proces prepoznavanja iznimnih sposobnosti ili dispozicija za izvanredan rad i doprinos u nekom polju. Identifikacija nadarenih učenika predstavlja pokušaj uočavanja nadprosječnih intelektualnih kapaciteta kako bi se, bilježe Kafedžić (2011), Gubbins et al. (2021), dizajnirali programi s adekvatnim intervencijskim poticajima. Realizacija potencijala u potpunosti ovisi

o ranoj detekciji i identifikaciji nadprosječnih sposobnosti. U tu svrhu mogu se koristiti formalne i neformalne, standardizirane i nestandardizirane, subjektivne i objektivne procjene, uz poznavanje dinamike razvoja ljudskih sposobnosti.

Identifikacija nema vrijednost *per se* ukoliko nije praćena sistemskim strukturisanjem razvoja nadarenih učenika u odgojno-obrazovnim procesima. Da bi bila opravdana, Dai (2019), Gubbins et al. (2021) naglašavaju da mora postojati usklađenost između identifikacije i kreiranja programa koji će nastavu učiniti intelektualno atraktivnijom, poticajnijom, privlačnijom i zabavnijom. Nastavnici koji su responsivni na potrebe nadarenih učenika nastoje im osigurati razlikovni kurikulum jer znaju da nadareni učenici imaju specifične zahtjeve u pogledu učenja i podučavanja, odnosno da uobičajeni planovi i programi, krojeni za učenike tipičnih sposobnosti, ne mogu u potpunosti zadovoljiti njihove potrebe. Saznanja o potrebama nadarenih učenika u okvirima kognitivne, afektivne i društvene domene prioritetna su za osmišljavanje nastavnih scenarija i stvaranje ugodnog, sigurnog i podržavajućeg okruženja.

Bez brižljive identifikacije, sadržajno bogate dvosmjerne komunikacije između nastavnika i učenika praćene primjerenim očekivanjima, strpljenja i predanosti, toplog i osnažujućeg okruženja u kojem nadarena djeca obitavaju, postoji opasnost od podbacivanja. Nacionalno udruženje za nadarenu djecu (engl. National Association for Gifted Children, NAGC)³ ulogu nastavnika u stvaranju poticajne sredine operacionalizira kroz nekoliko postulata: (1) nastavnici oblikuju inkluzivno okruženje koje podržava angažman svih učenika u različitim aktivnostima i interakcijama, (2) nastavnici koriste efikasne, inovativne strategije podučavanja kako bi olakšali učenje i savladavanje sadržaja, (3) nastavnici svoju komunikaciju prilagođavaju učenicima, respektirajući jezičke i kulturne kontekste iz kojih učenici dolaze, (4) nastavnici razumiju uticaj socijalnog okruženja na razvoj određenih crta ličnosti i vrijednost koje to okruženje pridaje učenju.⁴

Većina znanstvenika u osposobljavanju i kontinuiranom stručnom usavršavanju nastavnika vidi i neslućene prilike za unapređenje sistema obrazovanja nadarenih učenika (vidjeti više u: Reid i Horvátová 2016, Cheung et al. 2022). O važnosti kvalitetnog obrazovanja nastavnika na inicijalnoj razini

³ Nacionalno udruženje za nadarenu djecu (engl. National Association for Gifted Children, NAGC) nastoji osnažiti sve one koji podržavaju djecu s nadprosječnim sposobnostima. To čine putem zagovaranja, informiranja, obrazovanja i istraživanja. Za više informacija pogledati: <https://www.nagc.org/about-nagc/who-we-are>

⁴ [https://www.nagc.org/sites/default/files/standards/NAGC%20CEC%20CAEP%20standards%20\(2013%20final\).pdf](https://www.nagc.org/sites/default/files/standards/NAGC%20CEC%20CAEP%20standards%20(2013%20final).pdf)

i stručnom usavršavanju izvještavaju Hudson et al. (2010). Oni naglašavaju da primjereno obrazovanje na početnoj razini doprinosi kreativnosti nastavnika koju potom inkorporiraju u nastavne prakse. Kreativni aranžmani nastave su povod za radost jer slave različite darove koje svi učenici (do)nose sa sobom. Međutim, obrazovanje nastavnika na univerzitetskom nivou nije samo po sebi „garancija kvalitetne pripreme nastavnika za rad u učionici” (Abadžija 2015: 5). Iako postoje neka pozitivna nastojanja kreatora obrazovnih politika da se programi inicijalnog obrazovanja obogate sadržajima koji će nastavnicima osigurati podržavanje svih učenika i poštovanje različitosti, Keen (2005, prema Hudson et al. 2010) bilježi da nastavnički studijski programi uspješno ne integrišu principe obrazovanja nadarenih učenika u pripremne nastavničke prakse. Stoga, poziva se na konstantno refleksivno promišljanje o strategijama usmjerenog osposobljavanja nastavnika koje bi morale biti daleko „obuhvatnije, inovativnije i integrativnije naspram uske i nefleksibilne strategije ubrzane linearne ekspanzije nasliedenog formalnog obrazovnog sistema” (Coombs 1989, prema Grozdić i Miljković 2016: 15). Kroz različite oblike neformalnog i informalnog učenja može se ponuditi obrazovanje i osposobljavanje koje će nastavnicima omogućiti: (1) bolje razumijevanje o tome kako učenike potaknuti da postizu dosljedno visoke rezultate, (2) bolje razumijevanje optimalnih kontekstualnih faktora, uzimajući u obzir kulturne norme i okolišne odrednice, (3) smanjenje negativnih uticaja etiketiranja i grupisanja prema sposobnostima, (4) smanjenje korištenja testovnih rezultata za pristup posebnim programima učenja, (5) poznavanje širokog repertoara strategija podučavanja koje će biti korisne učenicima, (6) mogućnost kritičkog propitivanja fundamentalnih pitanja o prirodi učeničkih sposobnosti, rezimiraju Smith i Campbell (2016, prema Vican 2018). Sperber (2010, prema Rogić i Vlahović 2018: 94) utvrđuje da su „nakon sudjelovanja u stručnom usavršavanju učitelji pokazali unaprjeđenje u radu s darovitim učenicima: veći stupanj diferencijacije u oblikovanju nastave, poboljšanu dijagnostičku kompetenciju, smanjenje stereotipnih predodžbi te otvoreniji i konstruktivniji stav o darovitima”. Do istih zaključaka su došli i Yuen et al. (2018), dodatno pojašnjavajući da je profesionalni razvoj nastavnika kroz raznolike moduse neformalnog obrazovanja i informalnog učenja neophodan za postizanje pedagoške ekspertize, tj. unapređenje kompetencija nastavnika za rad s nadarenim učenicima. Posebna važnost stručnog usavršavanja se ogleda u

sagledavanju odgojnih i obrazovnih vrijednosti, preispitivanju vlastitih uvjerenja i stavova, razmjeni profesionalnih iskustava i samorefleksiji (Loucks-Horsley et al. 2010, prema Mirosavljević i Bognar, 2019; Kabadayi 2016), što je preduslov za potpunije razumijevanje i, slijedom toga, promicanje učinkovitih praksi. No, istodobno su alarmantni nalazi studije iz 2016. godine, prema kojima svega devet od 21 države osigurava kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika za rad s učenicima nadprosječnih sposobnosti (Reid i Horvátová 2016). To ukazuje na potrebu za restrukturisanjem programa osposobljavanja nastavnika kako bi se oni opremili funkcionalnijim znanjima, vještinama i sposobnostima, ali i kako bi modificirali stavove koje imaju o nastavnom radu s učenicima visokih sposobnosti. Na tragu toga, Kutlu Abu et al. (2017), temeljem nalaza, potcrtavaju da nastavnicima treba izobrazba o pristupima nadarenim učenicima. Nastavnici treba da se „naoružaju” pedagoškim znanjima o nadarenosti, strategijama, modelima i taktikama poticanja nadprosječnih sposobnosti te načinu primjene ovih strategija. Osim što se učinak kvalitetnih stručnih usavršavanja odražava na promjene u znanjima, on se podjednako odražava i na promjene u uvjerenjima nastavnika (Trygstad et al. 2014, prema Mirosavljević i Bognar 2019). Hudson et al. (2010), kao i Lynch et al. (2019) kazuju da su polazna tačka uvjerenja i stavovi nastavnika, koji imaju enorman uticaj na odgojno-obrazovni pristup. Analogno tome, najveće prepreke pri pružanju odgovarajućeg obrazovanja nadarenim učenicima upravo su negativni stavovi nastavnika (VanTassel-Baska i Stambaugh 2005, prema Kutlu Abu et al. 2017). Tirri (2017), Khalikova i Khalikov (2020) drže da je obrazovanje nastavnika ključ za promjenu načina razmišljanja i stavova po pitanju podučavanja nadarenih učenika. Jasno je da teorije, uvjerenja i prešutna znanja o nadarenosti snažno determiniraju brojne pedagoške aspekte nastave. Međutim, nastavnici mogu imati pozitivne stavove prema odgojno-obrazovnom radu s nadarenim učenicima, a da ipak ne odstupaju od konvencionalnih načina učenja i podučavanja. U studiji koju je provela Choe (2016) uočena je ova pravilnost; premda su nastavnici imali povoljne stavove, vrlo malo njih je svoju praksu prilagodilo različitim potrebama učenika. Kako bi se umanjila diskrepanca između kognitivne, afektivne i konativne komponente stava, odnosno razumijevanja, doživljavanja i promicanja nadarenosti u školama, u susjednoj Hrvatskoj stremi se ideji uvođenja cjelovitog sistema osiguravanja kvalitete u profesionalnom razvoju učitelja koji bi njihovo inicijalno obrazovanje

zajedno sa stručnim usavršavanjem uvezao u koherentnu cjelinu (Luketić i Karamatić Brčić 2018). U svakom slučaju, usvajanje znanja i pozitivnih stavova može i treba biti olakšano kroz univerzitetske programe i programe stručnog usavršavanja.

Sve navedene stavke o kojima je pisano (identifikacija nadarenosti, planiranje i programiranje odgojno-obrazovnog rada, kreiranje poticajnog okruženja te kontinuirano stručno usavršavanje) daju konture u (re)dizajniranju programa obrazovanja nastavnika, pa ih je moguće pretočiti u određene normative. Studioznim izučavanjem literature, primijećeno je da su one utkane i u standarde koje je razvilo Nacionalno udruženje za nadarenu djecu (NAGC). Radi se o standardima za programiranje odgojno-obrazovnog rada s nadarenim učenicima, predstavljenim 1998. godine. Posljednja revizija je načinjena 2019. godine pri čemu su standardi upotpunjeni najnovijim spoznajama iz polja superiornih sposobnosti. U nastavku rada dat je tabelarni prikaz standarda uz njihov kratak opis.

Tablica 1. Standardi za izradu programa obrazovanja budućih nastavnika (prilagođeno prema NAGC 2019)

Standard	Opis
Procjena	Nastavnici poznaju i primjenjuju adekvatne mehanizme identifikacije, praćenja te (samo)evaluacije svih procesa u odgoju i obrazovanju nadarenih učenika.
Planiranje odgojno-obrazovnog rada	Nastavnici uvažavaju potrebe učenika i, shodno tome, posreduju u iskustvima koja će doprinijeti njihovom akademskom rastu.
Programiranje odgojno-obrazovnog sadržaja	Nastavnici poznaju kognitivne, afektivne i konativne potrebe nadarenih učenika, stoga i osiguravaju napredne, konceptualno izazovne, produbljene i složene sadržaje pomoću kojih potrebe mogu biti najoptimalnije zadovoljene.
Okruženje za učenje	Nastavnici nastoje oblikovati okruženje za učenje i podučavanje usmjereno kompetencijama koje učenicima pomažu da postanu uspješni u globaliziranom svijetu, da uživaju u učenju, da budu odgovorne i pouzdane osobe.
Učenje i podučavanje	Nastavnici promiču razvoj samosvijesti kod nadarenih učenika i osnažuju ih vještinama potrebnim za koračanje u susret vremenu.
Profesionalni razvoj	Nastavnici su svjesni nužnosti cjeloživotnog učenja i sudjeluju u programima profesionalnog usavršavanja.

Metodologija

Cilj istraživanja je bio ispitati da li studijski programi pripremaju buduće nastavnike razredne nastave za odgojno-obrazovni rad s nadarenim učenicima. Kvalitativnim istraživačkim pristupom proučeni su studijski programi na fakultetima bihačkog, tuzlanskog, zeničkog, mostarskog i sarajevskog univerziteta kako bi se propitala zastupljenost predmeta i tema iz područja nadarenosti.

Od istraživačkih metoda korištena je metoda analize sadržaja i deskriptivna metoda, a primijenjena tehnika je analiza sadržaja. Korpus istraživanja je sačinjavalo deset studijskih programa za obrazovanje budućih nastavnika razredne nastave, koji su se primjenjivali u akademskoj 2022/2023. godini na sljedećim fakultetima: Pedagoški fakultet u Bihaću, Filozofski fakultet u Tuzli, Filozofski fakultet u Zenici, Nastavnički fakultet u Mostaru, Pedagoški fakultet u Sarajevu.

Rezultati i rasprava

Pregledom zvaničnih studijskih programa, dostupnih na web stranicama fakulteta, ustanovljeno je kako unutar deset analiziranih programa prvog i drugog ciklusa studija postoji svega šest zasebnih predmeta čiji je cilj priprema budućih nastavnika razredne nastave za odgojno-obrazovni rad s nadarenim učenicima. Riječ je o predmetima: *Rad s učenicima nadarenim za matematiku*, *Rad s matematički nadarenim učenicima*, *Psihologija obrazovanja darovite i kreativne djece*, *Darovitost, talenat i kreativnost u odgojno-obrazovnom procesu*, *Kreativnost i darovitost u nastavi matematike*, *Teorijske koncepcije nadarenosti i talenta u odgoju i obrazovanju* (vidjeti Tablicu 2). Detaljnijim uvidom u studijske programe uočeno je i to kako su neke teme iz polja nadarenosti integrirane u kolegije koji se ne bave isključivo odgojno-obrazovnim radom s nadarenim učenicima. Takvi predmeti su: *Integrativna pedagogija*, *Metodika vannastavnih muzičkih aktivnosti*, *Edukacijska psihologija*, *Specijalna pedagogija*, *Metodika nastave muzičke kulture II*, *Metodika nastave likovne kulture II*, *Psihologija kreativnosti*, *Metodika nastave muzičke kulture III*, *Metodika nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja III*, *Dječiji crtež*, *Pedagoška psihologija*. Iako ovi predmeti tretiraju pojedine, odabrane teme i osiguravaju razvoj određenih kompetencija budućih nastavnika razredne nastave, one nisu dostatne za učinkovito planiranje i izvođenje odgojno-obrazovnog rada

s nadarenim učenicima. Specifično je to što je najveći broj tih predmeta vezan uz domenospecifičnu nadarenost.

Tablica 2. Zastupljenost predmeta o odgojno-obrazovnom radu s nadarenim učenicima u studijskim programima

Fakultet	Predmet	
	I ciklus	II ciklus
Pedagoški fakultet u Bihaću	Rad s učenicima nadarenim za matematiku	Rad s matematički nadarenim učenicima
Filozofski fakultet u Tuzli	Integrativna pedagogija	Metodika vannastavnih muzičkih aktivnosti
	Psihologija obrazovanja darovite i kreativne djece	Darovitost, talenat i kreativnost u odgojno-obrazovnom procesu
Filozofski fakultet u Zenici	Edukacijska psihologija	Psihologija kreativnosti
	Specijalna pedagogija	Metodika nastave muzičke kulture III
	Metodika nastave muzičke kulture II	Metodika nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja III
	Metodika nastave likovne kulture II	
	Kreativnost i darovitost u nastavi matematike	
Nastavnički fakultet u Mostaru ⁵	Dječiji crtež	
	Pedagoška psihologija	
Pedagoški fakultet u Sarajevu ⁵		Teorijske koncepcije nadarenosti i talenta u odgoju i obrazovanju

Nakon što su detektirani predmeti kojima se studenti budući nastavnici razredne nastave osposobljavaju za rad s nadarenim učenicima, istraživačka pozornost je usmjerena na procjenu koliko oni slijede određene kriterije, odnosno standarde za osiguranje učinkovitosti izobrazbe nastavnika. Standardi su, navode Klieme et al. (2003, prema Terhart 2005), specifična očekivanja profesionalnih

⁵ Na web stranicama, u trenutku pisanja rada, nisu bili dostupni izvedbeni planovi.

postignuća. „Da bismo izmjerili stupanj razvijenosti određene kompetencije, kao mjerilo nam je, međutim, potreban standard. Pri njegovoj se primjeni jasno razabire koliko je snažno izražena koja od nužnih kompetencija” (Terhart 2005: 75). U teorijskom dijelu rada smo pisali o standardima Nacionalnog udruženja za nadarenu djecu koji su poslužili kao referentni okvir prilikom analiziranja studijskih programa za obrazovanje budućih nastavnika razredne nastave. Iz Tablice 1. je moguće iščitati da kriteriji za procjenu nastavničkih programa iz perspektive rada s nadarenom djecom podrazumijevaju: procjenu, planiranje odgojno-obrazovnog rada, programiranje odgojno-obrazovnih sadržaja, kreiranje stimulativnog okruženja, učenje i podučavanje te profesionalno usavršavanje. O standardima se zaključivalo na osnovu uvida u ciljeve predmeta, ishode učenja i sadržaje. Dobiveni rezultati su prezentirani u tablici.

Tablica 3. Standardi za odgojno-obrazovni rad s nadarenim učenicima u studijskim programima

Predmet	ECTS	Semestar	Standardi					
			Procjena	Planiranje odgojno-obrazovnog rada	Programiranje odgojno-obrazovnog rada	Okruženje za učenje	Učenje i produčavanje	Profesionalni razvoj
Rad s učenicima nadarenim za matematiku	3 ECTS	VI	+	+	+	-	+	-
Rad s matematički nadarenim učenicima	5 ECTS	II	+	+	+	-	+	-
Integrativna pedagogija	5 ECTS	V	+	-	-	-	-	-
Psihologija obrazovanja darovite i kreativne djece	2 ECTS	VI	+	+	+	-	+	-
Metodika vannastavnih muzičkih aktivnosti	6 ECTS	III	-	+	+	-	+	+
Darovitost, talenat i kreativnost u odgojno-obrazovnom procesu	5 ECTS	IV	+	+	+	-	+	-
Edukacijska psihologija	4.5 ECTS	V	+	+	+	-	+	-
Specijalna pedagogija	5 ECTS	VIII	-	+	+	-	-	-
Metodika nastave muzičke kulture II	5 ECTS	VIII	-	+	+	-	+	-
Metodika nastave likovne kulture II	6 ECTS	VIII	-	+	+	-	+	-
Kreativnost i darovitost u nastavi matematike	3 ECTS	VIII	+	+	+	-	+	-
Psihologija kreativnosti	5 ECTS	I	+	+	+	+	+	-
Metodika nastave muzičke kulture III	5 ECTS	II	-	+	+	+	+	-
Metodika nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja III	5 ECTS	II	-	+	+	-	+	-
Pedagoška psihologija	6 ECTS	IV	+	+	+	-	+	-
Dječiji crtež	6 ECTS	VI	-	-	-	-	+	-
Teorijske koncepcije nadarenosti i talenta u odgoju i obrazovanju	4 ECTS	I	/	/	/	/	/	/

Analizom ciljeva, ishoda i sadržaja učenja nabrojanih kolegija može se uočiti kolika je pokrivenost tema esencijalnih u razvoju ključnih kompetencija studenata budućih nastavnika razredne nastave za odgojno-obrazovni rad s nadarenim učenicima. Znakovito je to da su tematska područja najviše fokusirana na planiranje i programiranje nastavnog rada, učinkovite strategije koje unapređuju postignuća učenika u različitim poljima te, nešto manje, na prepoznavanje raznolikih pojavnih oblika nadarenosti. U narednoj tablici su primjeri tematskih područja, ciljeva ili ishoda u kojima je sadržana težnja da se nastavnici osposobe za procjenu nadarenih učenika, planiranje i programiranje rada i sadržaja te učenje i podučavanje (vidjeti Tablicu 4).

Tablica 4. Primjeri ciljeva, ishoda ili tematskih područja značajnih za odgojno-obrazovni rad s nadarenim učenicima

Standardi	Nastavni predmet	Ciljevi / ishodi / tematska područja
Procjena	Rad s učenicima nadarenim za matematiku	Osposobiti studente za prepoznavanje nadarenih učenika.
	Integrativna pedagogija	Nadarena djeca – proces identifikacije i postupci dijagnosticiranja.
Planiranje i programiranje odgojno-obrazovnog rada	Darovitost, talenat i kreativnost u odgojno-obrazovnom procesu	Kao specifične kompetencije, studenti će se osposobiti za planiranje i programiranje rada s nadarenima te steći znanja o osnovnim metodama i vještinama rada s nadarenim učenicima.
	Edukacijska psihologija	Osposobljenost za pravljenje individualnih programa za rad sa učenicima u skladu sa njihovim kapacitetima, interesima i resursima.
Učenje i podučavanje	Psihologija obrazovanja darovite i kreativne djece	Studenti će se upoznati sa teorijama i modelima darovitosti i kreativnosti, te detaljno upoznati sa konstruktima koji su suštinske odrednice nadarenosti i kreativnosti kao i vidovima poučavanja darovitih.
	Rad s matematički nadarenim učenicima	Osposobljavanje za identficiranje matematički nadarenih učenika te upoznavanje metoda za rad s matematički nadarenim učenicima.

Po pitanju standarda koji govori o oblikovanju poticajnog okruženja za učenje, nalazi su poprilično zabrinjavajući. U svega dva nastavna predmeta ovaj segment pedagoškog akta je eksplicitno istaknut. Tako, u izvedbenom programu *Psihologije kreativnosti* stoji da će studenti moći *planirati nastavni sat u kojem će integrisati metode i tehnike kreativnosti*, dok je unutar kolegija *Metodika nastave muzičke kulture III* precizirana tema *Načini stvaranja kreativnog ambijenta u radnoj jedinici*. Ovaj nalaz je izrazito obeshrabrujući ponajviše zato što okruženje, modelirano namjernim i slučajnim faktorima, potiče ili inhibira transformaciju potencijala u postignuće. U pedagoškoj literaturi specificira se to da je jedno od temeljnih nastavnih umijeća kreirati otvoreno okruženje u kojem se cijeni samoizražavanje učenika. Izuzev prilika za samoizražavanje, Maker et al. (2015, prema Miedijensky 2018) navode nekoliko taktika za oblikovanje poticajnog okruženja za učenje: biti usmjeren na učenika, poticati samostalnost učenika, biti otvoren i fleksibilan za nove ideje, uvažavati maštovite i neobične ideje i maštovita i neobična pitanja, osigurati da učenici aktivno uče koristeći različite resurse, omogućiti slobodu kretanja u učionici i sl. Obogaćeno razredno okruženje djeluje kao motivacijska udica i potiče učenike na veći angažman, što je bitno za optimizaciju njihovih potencijala. Indikativan je i standard o profesionalnom razvoju nastavnika, pri čemu je u samo jednom predmetu uočeno postojanje standardu ekvivalentnih ciljeva, ishoda i sadržaja uključenih u izvedbene programe. Riječ je o *Metodici vannastavnih muzičkih aktivnosti*, gdje je naznačeno da će *student biti osposobljen za praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje vlastitoga rada*.

Nadareni učenici trebaju obrazovanje koje odgovara njihovim potrebama, suportivno i autentično okruženje za učenje i profesionalce koji će im osigurati i jedno i drugo. Važno je planirati i osmišljavati kvalitetne programe profesionalnog razvoja nastavnika u području nadarenosti te osigurati sredstva i resurse za to. Profesionalni razvoj nastavnika je temelj za pružanje usluga visokokvalitetnog kurikuluma i nastave (Callahan et al. 2017). Ipak, prigodna podrška razvoju kompetencija nastavnika često izostaje. Jedan od rezultata istraživanja autorice Nikčević-Milković (2021) glasi da se mnogi nastavnici najmanje o temi nadarenosti usavršavaju za vrijeme rada u školli. Ako se tome pridoda da većina nastavnika nije upoznata sa zahtjevima na razinama metodičke i sadržajne prilagodbe odgojno-obrazovnih programa nadarenim učenicima, jasno je da postoji i više nego dovoljno motiva za preispitivanje sistema osposobljavanja nastavnika.

Kompilirajući nalaze mnogih studija, utvrđeno je da sistem obrazovanja i osposobljavanja nastavnika treba ojačati na razini inicijalnog obrazovanja, ali je evidentna i potreba za različitim neformalnim programima: kursevima, obukama, edukacijama s ciljem jačanja profesionalnih kompetencija. Choe (2016) također napominje da treba revidirati sisteme obrazovanja nastavnika. Aludira na proširivanje programa za rad s nadarenim učenicima, ali i promišljanje o uvođenju posebnih programa certificiranja nastavnika.

Analiza sadržaja je pokazala da je zastupljenost predmeta iz područja nadarenosti nedostatna za razvoj ekspertize budućih nastavnika razredne nastave u pogledu odgojno-obrazovnog rada s nadarenim učenicima. Manjkavosti su uočene i u pokrivenosti tema u odnosu na potrebe učenika. Do sličnog zaključka su došli Páleník (2011), Bochkareva et al. (2018) te Cheung et al. (2022), konstatirajući kako nastavnici kroz inicijalno obrazovanje nisu adekvatno pripremljeni za rad s nadarenim učenicima, ponajprije jer im univerzitetsko obrazovanje pruža samo minimalne informacije o tome kako maksimizirati potencijale nadarenih učenika. Da bi se sposobnosti nadarenih učenika maksimizirale ključno je zalagati se za dobre prakse otkrivanja, njegovanja i upravljanja njihovim potencijalima što je nemoguće bez strateškog, ciljanog, disciplinski orijentisanog i održivog pristupa profesionalnom razvoju nastavnika.

Zaključak

Nastavnički studijski programi imaju za cilj osposobiti studente, buduće nastavnike, da uočavaju, razumiju i anticipiraju promjene koje su sastavni dio odgojno-obrazovne stvarnosti. Nove koncepcije učenja i podučavanja iznjedrile su i nove zahtjeve koji se postavljaju pred nastavnike. U kontekstu rada s nadarenim učenicima od nastavnika se očekuje da poznaje savremene trendove i postupke identifikacije, planira i organizira obogaćene i proširene sadržaje, programe i aktivnosti za učenike s prikladnim akademskim izazovima, oblikuje socio-emocionalnu klimu s uspostavljenim povoljnim interakcijama te da bude spreman na kontinuirano stručno usavršavanje.

Podaci do kojih se došlo analizom sadržaja ukazuju na zaključak da nastavnici razredne nastave nisu dovoljno pripremljeni za rad s nadarenim učenicima. U istraživanju smo analizirali aktualne nastavne programe i propitali da

li su teme iz područja nadarenosti uključene u studijske programe za obrazovanje budućih nastavnika razredne nastave. Uvidom u programe uočena je nedovoljna zastupljenost sadržaja kojima se osigurava korektnija metodičko-organizacijska i metodičko-izvedbena kreacija procesa učenja/podučavanja nadarenih učenika.

S obzirom na to da u Bosni i Hercegovini ne postoje specijalizirani programi inicijalnog obrazovanja nastavnika za odgojno-obrazovni rad s nadarenim učenicima, apel za obogaćivanjem postojećih programa je urgentan. U radu su predstavljeni standardi, utemeljeni na prominentnim naučnim saznanjima, koji mogu biti vrlo korisni i pri kreiranju kurikuluma inicijalnog obrazovanja nastavnika. Svakako, ovi standardi trebaju snažniju empirijsku potvrdu, što je prijedlog pravca za buduća istraživanja. Također, bilo bi značajno uključiti još istraživačkih procedura kako bi se dobila cjelovitija slika odgojno-obrazovnog realiteta, jer je uvid u studijske programe samo jedan aspekt početnog obrazovanja nastavnika. No, vjerujemo da nalazi studije mogu poslužiti za poboljšanje programa osposobljavanja budućih nastavnika, u čemu se ogleda poseban doprinos ovog rada.

Preparation of Future Teachers for Educational Work with Gifted Students

Abstract: Teacher education for working with gifted students is one of the most important elements necessary to meet the cognitive, affective and psychomotor needs of students. Quality and effective initial education makes teachers more expert both in the recognition and identification segment, as well as in direct work with gifted students. However, it has not been sufficiently investigated whether preparatory programs provide future teachers with sufficient professional knowledge about discovering and identifying giftedness, planning and programming educational processes and content, creating a stimulating environment for learning and participation, and the need for continuous professional development. A qualitative research approach was used to investigate whether the study programs of classroom teaching at the faculties of Bihać, Tuzla, Zenica, Mostar and Sarajevo universities adequately prepare future teachers for working with gifted students. The results of the content analysis show that the representation of subjects and topics from the field of educational work with gifted students is insufficient for the development of the expertise of future classroom teachers. The paper also presents standards based on recent scientific knowledge, which can be very useful when (re)designing the curriculum of initial teacher education.

Keywords: teachers, study programs, gifted student

Literatura

- Abadžija, M. 2015. *Inicijalno obrazovanje predmetnih nastavnika u BiH*. Sarajevo: Centar za politike i upravljanje.
- Bochkareva, T., Akhmetshin, E., Osadchy, E., Romanov, P. i Konovalova, E. 2018. Preparation of the Future Teacher for Work with Gifted Children. *Journal of Social Studies Education Research*. 9(2), 251-265. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.17499/jsser.76113>
- Borozan, Đ. i Marković, R. 2010. Cjeloživotno obrazovanje nastavnika: u rascjepu između stvarnosti i svijest i o važnosti. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*. 23(1), 28-43.
- Callahan, C. M., Moon, T. R. i Oh, S. 2017. Describing the Status of Programs for the Gifted: A Call for Action. *Journal for the Education of the Gifted*. 40(1), 20-49. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0162353216686215>
- Cheung, A. C. K., Shek, D. T. L., Hui, A. N. N., Leung, K. H., Cheung, R. S. H. 2022. Professional Development for Teachers of Gifted Education in Hong Kong: Instrument Validation and Training Effectiveness. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 1-19. Dostupno na: <https://doi.org/10.3390/ijerph19159433>
- Choe, H. S. 2016. Critical Reflection on Teacher Training Programs in Korean Gifted and Talented Education. *Turkish Journal of Giftedness and Education*. 6(1), 35-43.
- Dai, Y. D. 2019. Toward A New Era of Gifted Education: Principles, Policies, and Strategies. *Turkish Journal of Giftedness and Education*. 9(1), 2-15.
- Grozdić, V. i Miljković, J. 2016. Andragoški aspekti preduzetništva. *Obrazovanje odraslih*. 16(2), 29-33.
- Gubbins, E. J., Siegle, D., Ottone-Cross, K., McCoach, D. B., Langley, S. D., Callahan, C. M., Brodersen, A. V. i Caughey, M. 2021. Identifying and Serving Gifted and Talented Students: Are Identification and Services Connected? *Gifted Child Quarterly*. 65(2), 115-131. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177%2F0016986220988308>
- Hudson, P. B., Hudson, S. M., Lewis, K. i Watters, J. J. 2010. Embedding gifted education in preservice teacher education: a collaborative school-university approach. *Australasian Journal of Gifted Education*. 19(2), 5-15.
- Lynch, Kathleen; Hill, Heather C.; Gonzalez, Kathryn E. i Pollard, Cynthia. 2019. Strengthening the research base that informs STEM instructional improvement efforts: A meta-analysis. *Educational Evaluation and Policy Analysis*. 41(3), 260-293. Dostupno na: <https://doi.org/10.3102/0162373719849044>
- Hudson, P., Hudson, S., Lewis, K. i Watters, J. 2010. Embedding gifted education in preservice teacher education: A collaborative school-university approach. *Australasian Journal of Gifted Education*. 19(2), 5-15.

- Kabadayi, A. 2016. A suggested in-service training model based on Turkish preschool teachers' conceptions for sustainable development. *Journal of Teacher Education for Sustainability*. 1(1), 5-15. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1515/jtes-2016-0001>
- Kafedžić, L. 2011. Organizacija odgojno-obrazovnog rada za nadarene učenike u heterogenom odjeljenju. U: Takács, M. i Annamária, B. ur. *The methodology of working with talented pupils*. Novi Sad: University of Novi Sad, str. 162-175.
- Khalikova, F. D. i Khalikov, A. V. 2020. Prospects of the 21st Century Teacher's Training to Work with Gifted Children. *Proceedings IFTE-2020*. 1027-1037. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.3897/ap.2.e1027>
- Kutlu Abu, N., Akkanat, Ç. i Gökdere, M. 2017. Teachers' Views about the Education of Gifted Students in Regular Classrooms. *Turkish Journal of Giftedness and Education*. 7(2), 87-109.
- Luketić, D. i Karamatić Brčić, M. 2018. Daroviti učenici u inkluzivnom odgoju i obrazovanju. U: Radeka, I. ur. *Odgoj i obrazovanje darovitih učenika: Savremene pedagoške implikacije*. Zadar: Sveučilište u Zadru, str. 35-51.
- Miedijensky, S. 2018. Learning environment for the gifted-What do outstanding teachers of the gifted think? *Gifted Education International*. 34(3), 222-244. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1177/0261429417754204>
- Mirosavljević, A. i Bognar, B. 2019. Značajke učinkovitog stručnog usavršavanja učitelja prirodoslovne grupe predmeta: Sustavni pregled literature. *Metodički ogledi*. 26(2), 147-177.
- Nikčević-Milković, A. 2021. Procjene nastavnika o stanju i potrebama rada s darovitim učenicima u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. *Napredak*. 162(1-2) 27-55.
- Nikčević-Milković, A., Jerković, A. i Rukavina, M. 2016. Stanje, problemi i potrebe rada s darovitim učenicima u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina*. 11(1), 9-33.
- Páleník, Lí. 2011. Edukácia intelektovo nadaných detí v základnej škole. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. Dostupno na: <http://www.vudpap.sk/sk/kontinualne-vzdelavanie/> [27.09.2022].
- Reid, E. i Horvátová, B. 2016. Teacher Trainig Programs for Gifted Education with Focus on Sustainability. *Journal of Teacher Education for Sustainability*. 18(2), 66-74. Dostupno na: <http://dx.doi.org/10.1515/jtes-2016-0015>
- Rogić, A. M. i Vlahović, J. 2018. Stavovi i uvjerenja učitelja o darovitim učenicima. U: Radeka, I. ur. *Odgoj i obrazovanje darovitih učenika: Savremene pedagoške implikacije*. Zadar: Sveučilište u Zadru, str. 85-98.
- Sayı, A. K. 2018. Teachers' Views about the Teacher Training Program for Gifted Education. *Journal of Education and Learning*. 7(4), 262-273. Dostupno na: <https://doi.org/10.5539/ijel.v8n5p262>

- Spasenović, V. 2013. *Školski sistemi iz komparativne perspektive*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Terhart, E. 2005. Standardi za obrazovanje nastavnika. *Pedagogijska istraživanja*. 2(1), 69-83.
- Tirri, K. 2017. Teacher Education Is the Key to Changing the Identification and Teaching of the Gifted. *Roeper Review*. 39(3), 210-212. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/02783193.2017.1318996>
- Vican, D. 2018. Doživljajna pedagogija u kontekstu odgoja i obrazovanja talentiranih i darovitih učenika. U: Radeka, I. ur. *Odgoj i obrazovanje darovitih učenika: Savremene pedagoške implikacije*. Zadar: Sveučilište u Zadru, str. 9-33.
- Vojnović, N. 2005. Stanje, problemi i potrebe u području skrbi o darovitim učenicima u hrvatskom školskom sustavu. U: Vlahović-Štetić, V. ur. *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi*. Zagreb: IDIZ, str. 79-118.
- Yuen, M., Chan, S., Chan, C., Fung, D. C. L., Cheung, W. M., Kwan, T. i Leung, F. K. S. 2018. Differentiation in key learning areas for gifted students in regular classes: A project for primary school teachers in Hong Kong. *Gifted Education International*. 34, 36-46. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0261429416649047>

Dokumenti:

- Studijski programi za I i II ciklus studija, dostupno na: <https://pfb.unbi.ba/> [26.09.2022.]
- Studijski programi za I i II ciklus studija, dostupno na <https://ff.unze.ba/> [30.09.2022.]
- Studijski programi za I i II ciklus studija, dostupno na <http://www.ff.untz.ba/> [28.09.2022.]
- Studijski programi za I i II ciklus studija, dostupno na <https://nf.unmo.ba/> [28.09.2022.]
- Studijski programi za I i II ciklus studija, dostupno na <http://www.pf.unsa.ba/> [30.09.2022.]

Web izvori:

- [https://www.nagc.org/sites/default/files/standards/NAGC%20CEC%20CAEP%20standards%20\(2013%20final\).pdf](https://www.nagc.org/sites/default/files/standards/NAGC%20CEC%20CAEP%20standards%20(2013%20final).pdf) [27.09.2022.]